

OKUPACIJA SELŠKE DOLINE

Civilna oblast

Obdobje italijanske okupacije je trajalo le od 12. do 24. aprila 1941. Ker je bilo tako kratko, Italijani niso utegnili vzpostaviti nikakršne oblasti na začasno okupiranem ozemlju Gorenjske.

Med Poreznom in Davčo ter prek Blegoša je potekala Rupnikova obrambna linija. Od tod so se enote bivše jugoslovanske vojske umaknile in zapustile Selško dolino v noči na 10. april (četrtek) 1941. Obrambnih bojov na tem mejnem odseku sploh ni bilo in vendar si italijanska vojska ni upala prodirati takoj za umikajočimi se enotami naše vojske. Šele v petek 11. aprila okrog poldne je izvidniško oklopno-terensko vozilo prišlo na Jesenovec V njive, kjer so ljudje nabirali in odnašali različno blago v opuščnem vojaškem taborišču. Italijanski oficir je z oklopnega vozila nekajkrat ustrelil v zrak, da bi preplašil ljudi, obrnil vozilo ter se vrnil proti bivši meji, od koder se je bil pripeljal. Šele naslednji dan, v soboto 12. aprila popoldne, so prišli v Železnike prvi italijanski vojaki. Ta vojaška predhodnica se je v Železnikih srečala z velikonočno procesijo. V nedeljo zjutraj 13. aprila so italijanski vojaki zasedli Škofjo Loko. Na vsej poti od Petrovega brda do Škofje Loke in do Ljubljane niso naleteli na odpor. Le porušeni mostovi so jih na maršu delno ovirali, ker so s pratežem morali iskati zasilne prehode prek Sore.

Manjši karabinjerski oddelek se je v Železnikih začasno namestil v prostorih bivših občinskih uradov in na žandarmerijski postaji. Dne 24. aprila so se Italijani umaknili za bivšo državno mejo.

Že 22. aprila 1941 je na Gorenjsko prišel komisar za utrditev nemštva, čva dni zatem pa je civilno upravo na Gorenjskem prevzel Franz Kutschera — namestnik koroškega gauleiterja. Še isti dan je izdal prvo okupacijsko odredbo, s katero je začel urejati in si podrejati pokrajino.

Dne 2. maja 1941 so bila razpuščena vsa društva in organizacije na Gorenjskem. Za njihovo likvidacijo so bili imenovani likvidacijski komisarji. Imovina društev in organizacij je bila zaplenjena v korist nemštva.

Dne 24. maja je bila ustanovljena Kärntner Volksbund (Koroška ljudska zveza), katere pokrajinski voditelj je postal Viljem Schick.

V Selški dolini so bile dotlej občine: Selca, Železniki in Sorica (oz. Zali log). Na njihovem območju so tedaj Nemci vzpostavili svoje občine (Gemeindeamt) ter imenovali župane (Bürgermeister). V Selcih je postal župan Franc Eenedik, lesni trgovec iz Dolenje vasi. V Sorici je postal župan Lovro Pintar, posestnik, trgovec in gostilničar. V Železnikih je prevzel županstvo sudetski Nemeč Winsche Josef Hornitzky, oskrbnik pri veleposestniku Gustavu Eggru.

Ta Hornitzky je prišel v Železnike kaki dve leti pred napadom na Jugoslavijo. Med ljudmi ni bil priljubljen, ker je javno izražal protijugoslovansko stališče, po značaju pa je bil chol in nedružaben. Svojega petokolonaštva ni skrival in je javno hvalil nacistično Nemčijo.

Dne 25. aprila dopoldne je manjša skupina nemških oficirjev prvič prišla v Železnike. Odšli so h Gustavu Eggru, kjer jih je sprejel Hornitzky. Prav z njegovim vsestranskim sodelovanjem je bilo v Selški dolini vzpostavljeno delo nemških občin. Na teh uradih pa so bili zaposleni povečini domači ljudje kot uradniki.

Dne 6. avgusta zjutraj so borci Cankarjevega bataljona na Mošenjski planini v Jelovici ustrelili Hornitzkya. Prejšnjega dne je namreč prišel na to planino kot oskrbnik Eggrovega imetja, ki je v Jelovici imel velike gozdove. Na tej planini se je Hornitzky ustavil in prenočil. S seboj je imel lovsko puško. Osebo se je hotel prepričati, če je v Jelovici res kaj ubežnikov z Gorenjske in iz Selške doline. Pred izselitvami v Srbijo je do tedaj namreč že precej ljudi zbežalo in se zateklo k svojcem ali v gozdove. Smrt tega človeka je znatno pripomogla k ustavitvi preseljevanja družin in posameznikov iz Selške doline. Hornitzky je Nemcem tedaj veliko pomenil. V vsej dolini niso imeli bolj vdanega in sposobnega človeka. Nalogo petokolonaša je bil dotlej odlično izpolnil. Za preseljevalni načrt se je vsestransko zavzemal in ga pomagal uresničiti. Prav on je bil tisti, ki je v Selški dolini tedaj odločal, kdo in kdaj bo prišel na vrsto za izselitev. Z njegovo smrtjo so preseljevanja v tej dolini začasno prenehala.

Za Hornitzkyem je v Železnikih postal župan Jože Demšar. Večkrat je bil poklican v Škofjo Loko in v Kranj, preden je v to privolil. Postavili so ga pred odločitev: ali izgon in preselitev, ker je bil rezervni oficir in načelnik Sokola v Selški dolini, ali prevzem županstva in s tem ohranitev imetja. Pristal je. Ko se je zjutraj 4. junija 1942 s kolesom peljal v službo, ga je nekdo sredi Železnikov pod Zijalko, menda iz osebnih razlogov, ustrelil.

Dne 22. avgusta 1942 je na cesti med Dolenjo vasjo in Selci zaseda Selške čete ustrelila selškega župana, ko se je s kolesom peljal v službo. Zamenjal ga je komandir orožniške posadke v Selcih.

Tretji župan v Železnikih je postal Avstrijec Brunner. Ko je avgusta 1943 izginil mesar Podboršek, s katerim je Brunner precej sodeloval, se ni počutil več varnega pa je dosegel, da so ga jeseni 1943 premestili. Vrnil se je na Koroško. Za njim je postal župan neki Knaup. Ker se je bal za svojo glavo, je sovražno dejavnost opravljal zelo rafinirano. Mrežo ovaduhov, ki jo je bil razpredel Brunner, je le previdno uporabljal. Ob napadu na Železnike novembra 1944 ni bil v trgu ter je bil potem, ko so bili nemški orožniki od tod pregnani in Železniki osvobojeni, premeščen v Šentvid pri Ljubljani. Poslej je do osvoboditve posle županstva iz Železnikov prevzelo županstvo v Selcih. Ta upravno-administrativni ukrep pa je bil zgolj formalen, saj je županstvo obvladovalo samo naselje Selca, kjer je bila močnejša orožniška posadka.

Sorazmerno mirno je vojno preživelo nemško županstvo v Sorici, kjer ni bilo sprememb.

Komandir orožniške posadke v Železnikih je bil Mengele. Aretiran je bil septembra 1944 in z njim še neki orožnik v posadki pri mostu na Praprotnem. Osumljena sta bila simpatiziranjca z atentatom na Hitlerja 20. julija 1944.

Važnejši okupacijski ukrepi

V začetku maja 1941 so aretirali v dolini vse župnike in jih izgnali na Hrvaško. Aretirali so tudi nekaj učiteljev, večina od njih se je pravočasno umaknila, in nekaj družin ter jih preselili v Srbijo. V maju so tudi iskali in aretirali nekaj mladeničev, za katere so zvedeli, da so se bili prijavili kot prostovoljci v bivšo jugoslovansko vojsko.

Lastniki orožja so morali na občinah oddati svoje lovsko in športno orožje. Pod najstrožjo kaznijo je bilo tudi zapovedano oddati vsakršno vojaško orožje in opremo. Nemci so pobrali tudi motorje in avtomobile, le zdravnici so pustili osebno vozilo.

Že v maju 1941 so morali na Gorenjskem izginiti vsi slovenski javni napisi. Vse je dobilo nemška imena.

Zadnje dni maja so tudi v Selški dolini začeli popisovati prebivalstvo in hkrati vpisovati v Koroško ljudsko zvezo. Ker je bil popis prebivalstva obvezen in je bil pred komisijo hkrati tudi »prostovoljen« vpis v navedeno stranko, je bil ta vpis seveda množičen. Večina prebivalstva je namreč imela vpis v stranko za del splošnega popisa.

V začetku junija so zamenjali denar: 1 marko za 20 din. To so bile okupacijske marke in s to zamenjavo je bila Gorenjska čez noč orožana. Tisti, ki so imeli svoj denar naložen v inozemstvu, so morali oddati valutne knjižice.

Zadnje dni julija 1941 je bilo novo popisovanje. Tokrat je šlo za podatke o rasnem poreklu. Ugotavljali so rodovno poreklo in merili obliko glave (lobanje). Prebivalstvo Gorenjske so razvrščali v naslednje skupine: 1. Nemci, 2. prebivalci možnega nemškega porekla, 3. prebivalci, ki kažejo naklonjenost ponemčenju, 4. in 5. prebivalci, ki so iz različnih vzrokov nemštvu neprilagodljivi in jih bo treba izseliti, 6. prebivalci, ki jih je treba uničiti: idejno-politični nasprotniki nemštva in nacizma ter slaboumni in pohabljeni. To popisovanje se je v Selški dolini zaključilo 2. avgusta 1941.

Novembra 1941 je bila uvedena racionirana preskrba (na karte, pike). Zlasti je bilo občutno pomanjkanje tekstila.

Kutschera je že 30. aprila 1941 na zborovanju v Kranju izjavil, da je odslej »Gorenjska za vselej priključena nemškemu rajhu«. Pa se je zmotil. To je bila le njegova velika želja. Do priključitve Gorenjske Tretjemu rajhu namreč nikdar ni prišlo, ker Gorenjska ni bila »pomirjena«, pač pa se je na njenih tleh razvnel narodno-osvobodilni boj, ki se je končal s porazom in izgonom okupatorja.

Vojaška okupacija

Enote italijanske vojske, ki so v dneh od 11. do 14. aprila 1941 šle skozi Gornjesavsko, Bohinjsko, Selško in Poljansko dolino proti Ljubljani, so pripadale XI. armadnemu korpusu oziroma III. grupi alpincev, ki je bila sestavni del tega korpusa. Od severne strani je čez Karavanke prodrla 1. planinska divizija, ki je bila v sestavu XLIX. nemškega korpusa.

Razmejitve med Nemčijo in Italijo na ozemlju okupirane Slovenije je že 12. aprila določil Hitler. Nemški zunanji minister je svojega rimskega kolego o tem podrobneje seznanil 22. aprila na Dunaju in po tem nemškem stališču so se italijanske enote morale umakniti z Gorenjske.

Kolona pripadnikov nemške okupacijske vojske v Selški dolini. (Po fotografiji v Loškem muzeju.)

Na odseku Vršič—Žiri je ostala v veljavi bivša državna meja. Od Žirov dalje se je usmerila vzhodno tj. po grebenu Polhograjskih Dolomitov, se čez Katarino spustila med Šentvid in Šiško, zavila mimo Črnuč proti Lazam do reke Save.

Okupacija Gorenjske je uradno sicer imela civilno obliko, saj je bil imenovan šef civilne uprave (Chef der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärnten und Krain). Tako sta bili okupirani tudi Štajerska in Koroška, katerih šef civilne uprave je bil v Mariboru. Z vstajo decembra 1941 na Gorenjskem se je stanje bistveno spremenilo. Na zunaj je civilna uprava sicer še ostala, bile pa so uvedene tipične policijske in vojaške oblike okupacije. Sploh so policijske in vojaške enote povsod nastopale in »delale red«, kolikor jim je to vsaj spočetka uspevalo. Gorenjska je torej bila de facto vojaško okupirana.

Sprva so Nemci računali, da bodo okupirano ozemlje obvladovali z razporedom močnejših orožniških postaj. V Radovljici in v Kranju so vzpostavili orožniški okrožni poveljstvi, ki sta namestili orožniške postaje povsod tam, kjer je bil sedež občine pa tudi v nekaterih manjših krajih. Nemško orožništvo na Gorenjskem je bilo podrejeno višjemu poveljstvu v Salzburgu. V Kranju je bilo tudi poveljstvo 181. rezervnega policijskega bataljona (v nadaljnjem besedilu: RPB), ki je svoje čete in vode imel razporejene po važnejših krajih Gorenjske.

Orožniške posadke v Selški dolini so bile: v Selcih, Železnikih, na Zalem logu, v Sorici in Davči. V vsaki od teh je bil po en orožniški vod (25—30 mož).

Leta 1942 so postavili še orožniško postojanko na Bukovici z nalogo, da skrbi za varnost prometa na cesti od Soteske do Dolenje vasi ter za varstvo mostov v Luši in na Praprotnem.

V Sorici in Davči so bili tudi graničarji, ker je bila tam meja med Nemčijo in Italijo.

Že julija 1941 so Nemci morali okrepiti svoje okupacijske enote na Gorenjskem. V Radovljico je prišel 72., v Kamnik pa 171. RPB. Operativno področje 181. RPB se je tedaj zožilo na območje orožniškega okrožja Kranj. Ti bataljoni so imeli po 400 mož oziroma 4 čete po 90 do 100 mož.

Dne 8. avgusta 1941 so Nemci organizirali vojaški pohod v Jelovico. Po vsej verjetnosti je bil pri tem polno angažiran 72. RPB, 181. RPB pa le delno. Sodelovala je tudi manjša vojaška enota, v katere sestavu sta bila dva brdska topiča (topniški vod). Cankarjev bataljon se je tedaj spustil v boj na improviziranih položajih na Rženovem robu okrog Lipniške planine in se je, ko je bila premoč sovražnika očitna, organizirano umaknil. To borbeno srečanje je bilo za Nemce dovolj zgovoren dokaz, da imajo in bodo imeli opravka z organizirano in borbeno vojsko.

Decembra 1941 se je z borci Cankarjevega bataljona pri Mohorju, v Rovtah, na Črnem vrhu, pri Poljanah in na Gabrški gori v glavnem boril 181. RPB, kateremu je pri tem v največji možni meri pomagalo orožništvo, razporejeno na tem območju. Istočasno sta bila v sicer manjših akcijah angažirana tudi 72. in 171. RPB na svojih območjih.

Proti koncu leta 1941 je nemška okupacijska oblast dobila še izrazitejši vojaški značaj. V Kranju so že poleti 1941 ustanovili naglo vojaško sodišče in s tem v zvezi se je 2. avgusta 1941 začelo streljanje talcev.

Decembra je bil gauleiter Franz Kutschera premeščen na Poljsko v Varšavo, kjer je kasneje kot krvnik poljskega ljudstva z glavo plačal svoje zločine. Nov gauleiter je postal dr. Fridrich Rainer. Ko je 18. decembra 1941 v Kranju na javni prireditvi prevzel oblast, je moral priznati, da Nemci pričakujejo še težke boje s partizani. Strašil je ljudi s »komunistično« nevarnostjo in jim zagotavljal varnost v novem redu Tretjega rajha. Istega dne se je udeležil pogreba 46 padlih vojakov 181. RPB, ki so 12. decembra padli v Rovtah. Druga važna organizacijska sprememba je bila v tem, da dotedanji orožniški poveljnik Handl ni bil več namestnik komandanta štaba »Alpenland«, pač pa 21. decembra postal »Führer des Einsatzes in Veldes«. Njegov neposredni predstojnik je s tem postal general Ervin Rösener.

Ob koncu leta 1941 so bile na Gorenjskem že naslednje policijske in vojaške enote: 44. RPB v Škofji Loki, 171. RPB v Radovljici, 181. RPB je bil premeščen iz Škofje Loke v Kamnik, 182. RPB v Kranju, 325. polic. bataljon v Kranju, 322. bataljon poljskih strelcev (Landesschutz, v nadaljnjem besedilu: LB) v Domžalah, 499. LB v Škofji Loki, 857. LB na Jesenicah (s četami na Jesenicah, Bledu, v Radovljici in Bohinju).

SS-Gruppenführer in policijski generalpodpolkovnik (Polizei-Generalleutnant) E. Rösener in polkovnik (Oberst) Handl sta vodila priprave za napad na Cankarjev bataljon v Dražgošah. Osebe njunih štabov na Bledu in v Salzburgu se je tedaj noč in dan mrzlično pripravljalo.

Brž ko je Cankarjev bataljon ob koncu leta 1941 prišel v Dražgoše, je Selško dolino, od Škofje Loke do Železnikov, začelo zasedati nemško vojaštvo. Za napad na to vas so pritegnili: SS polk »Wiesland« in 5 rezervnih policijskih

bataljonov, ki so bili tedaj že razporejeni po Gorenjski, in to: 83., 93., 171., 181. in 325. RPB. Ti bataljoni so z zasedbo vasi obkoljevali Jelovico po sektorjih: Selška dolina, Nemilje—Besnica—Kranj, Jamnik—Kropa—Dobrava. Poleg tega so na vsem ozemlju Gorenjske poostreno nadzirali teren orožniki in vojaki bataljonov poljskih strelcev, in to: 322. bataljon v Domžalah in 857. bataljon na Jesenicah. S Cankarjevim bataljonom se je neposredno boril SS polk »Wiesland«, sodelovala pa sta tudi 44. RPB in 499. LB, ki sta bila nastanjena v Škofji Loki in je to bilo njuno operativno področje.

Lukseburžani, ki so bili vojaki v 44. RPB, so se uprli in odklonili sodelovanje v bojih za Dražgoše. Zagovarjali so stališče, da so tudi sami pripadniki okupirane države in da so v policijski enoti le zaradi vzdrževanja reda in miru, nikakor pa zaradi vojaških operacij. Nemci so ta upor kruto zatrli, po bojih v Dražgošah pa so bili policisti Lukseburžani premeščeni z Gorenjske.

Dvesto borcev Cankarjevega bataljona se je od 9. do 11. januarja 1942 borilo proti 3000 do zob oboroženim vojakom. Približno toliko vojaštva je Jelovico istočasno imelo obkoljeno. Razmerja sil ni mogoče primerjati. Partizanskih borcev je bilo malo in naboje so imeli preštete. Nemci so tedaj zmogli pritegniti v boj še več vojaštva, municijo in bojno opremo pa so si po potrebi sproti dovažali.

Spomladi 1942 se je orožništvu, graničarjem, policijskim enotam in poljskim strelcem pridružila na Gorenjskem še 3. motorizirana orožniška četa »Alpenland«. Pokazala se je namreč potreba po tako imenovanih letočih oddelkih, ki bi bili sposobni kar najhitreje intervenirati, kjer bi se pojavili partizani.

Dne 25. junija 1942 je Himmler izdal posebna navodila za protipartizanske ukrepe na Štajerskem in Gorenjskem, in to: vse moške, ki podpirajo partizane, je treba pobiti, ženske pa odpeljati v koncentracijska taborišča; rasno primerne otroke aretiranih staršev je treba spraviti v posebna taborišča »Lebensborn«, kjer bodo ponemčeni.

Dne 2. julija 1942 so nemške oblasti na Gorenjskem morale uvesti policijsko uro od 20. ure zvečer do 6. ure zjutraj. Prepovedana je bila vožnja s kolesi in civilnemu prebivalstvu prepovedan obisk gostiln. Vožnjo s kolesi so dovolili šele 1. oktobra, obisk gostinskih lokalov pa 1. novembra tistega leta.

Julija 1942 so na Gorenjskem spet popisovali prebivalstvo. Sestavljali so hišne popisnice (Hausliste). Zaradi kontrole o gibanju prebivalstva je poslej morala v vsaki hiši biti na vidnem mestu obešena popisnica, kjer so bili vpisani prebivalci posamezne hiše. S tem ukrepom so Nemci hoteli doseči točen pregled prebivalstva oz. preprečiti ali vsaj znatno omejiti ilegalno odhajanje v partizane in delo aktivistov na terenu.

Dne 2. julija 1942 je Rösener že imel izdelan načrt vojnih operacij proti partizanom na Gorenjskem. V Poljski dolini je nemška ofenziva trajala od 13. do 17. julija, v Selški dolini od 25. do 27. julija, v Blegošu od 3. do 5. avgusta in v Jelovici od 10. do 12. avgusta 1942. Proti nekemu bataljonu I. grupe odredov (»Gorenjske«) ter proti Kranjčevemu in Simonovemu bataljonu II. grupe odredov (»Štajerske«) je težišče ofenzive nosil 18. SS planinski polk (poveljnik polkovnik Herman Franz). Polk je bil okrepljen s topovi in minometalci ter s tankovsko četo. V tej poletni sovražnikovi ofenzivi so sodelovale tudi orožniške enote ter čete rezerv. policijskih bataljonov območij, na katerih

so se bili boji. Partizanov tedaj v Poljanski dolini ni bilo niti 500, na območju Blegoša kakih 250 in v Jelovici okrog 150 do 200. Od Nemcev se je te ofenzive udeleževalo kakih 15.000 vojakov.

Dne 8. septembra 1942 je 18. SS planinski polk ponovil ofenzivo v Jelovici. Tu je tedaj bila Selška četa in pri njej štab I. grupe odredov, vsega skupaj kakih 70 do 80 borcev.

Dne 16. oktobra 1942 so nemške čete obkolile in preiskovale južni rob Jelovice in vasi Lajše, Jamnik, Nemilje, Mohor. Sodelovale so naslednje enote: 1. bataljon 4. policijskega polka, del 3. bataljona 19. policijskega polka ter iz formacije Alpenland 2. in 3. motorizirtna četa, planinska policijska rezervna četa in planinska četa težkega orožja (4 planin. topovi). Na kakih 50 partizanskih borcev je tedaj na tem sektorju napadalo blizu 1.500 nemških vojakov.

Dne 27. septembra 1942 je v Kranj prišel gauleiter Koroške in šef civilne uprave za Gorenjsko dr. Rainer. Obljubil je, da preseljevanj civilnega prebivalstva ne bo več in da bo Gorenjska postala del Tretjega rajha. Kdor se je bil vpisal v Koroško ljudsko zvezo, bo s 1. oktobrom 1942 dobil nemško državljanstvo do preklica. Za to »veliko čast« pa so Gorenjci dolžni zvestobo Hitlerju in rajhu ter morajo služiti v delovnih in vojaških enotah rajha. Seveda tudi ni pozabil poudariti, da je partizanstvo na Gorenjskem zatrto.

Te jeseni so na Gorenjskem uvedli dve novi vrsti enot, s katerima so želeli temeljito obvladati okupirano ozemlje. Pri orožniških postajah so začeli ustanavljati vaške straže, gestapo (Geheime Staatspolizei — tajna državna policija) pa je začela ustanavljati »proti-banditske« skupine (Gegen-Banden Gruppen), ki se jih je kmalu prijeló ime raztrganci.

Vaško stražo v Železnikih so partizani že novembra 1942 razorožili. Ob koncu januarja 1943 so partizani napadli Dolenjo vas ter pobrali orožje vaški straži. V Sorici, Danjah in Ravnah je vaška straža še leta 1944 sodelovala z orožniki v Sorici.

V radovljiškem orožniškem okrožju je bila formirana grupa »Gegen-Bande Filip«, v kranjskem pa »Gegen-Bande Ludwig«. Ime sta te grupi dobili po gestapovcih, ki sta ju vodila. V Selški dolini so se raztrganci prvič pojavili novembra 1942, in sicer v Knapih ter pri Mohorju. Ljudje so jih takoj prepoznali, zato v Selški dolini niso bili uspešni.

Leta 1943 je bilo na Gorenjskem okrog 1.500 nemških orožnikov. Razpored nemških orožniških posadk v Selški dolini je ostal isti, le število orožnikov v Železnikih in Selcih se je povečalo. Posadki graničarjev v Sorici in Davči sta bili že tretje leto enaki.

Posebej za boje s partizani je bil določen 19. SS planinski polk, katerega 3. bataljon je imel štab v Kranju, čete pa v Kranju, Škofji Loki, Selcih in Poljanah. V Škofji Loki je bil tudi 499. grenadirski rezervni bataljon. Posebne čete formacije »Alpenland« so bile v Kranju, Kamniku, Radovljici in na Bledu.

Dne 14. julija so Nemci pripeljali pod Dolenjo vas 19 talcev iz Begunj. Tu so jih postrelili.

Dne 26. avgusta 1943 so Nemci že zasedli železniško progo Podbrdo—Gorica. Ukinili so orožniško postojanko Zali log, oktobra pa so se orožniki in graničarji umaknili tudi iz Davče. Orožniška in graničarska posadka v Sorici sta bili poslej številčno nekoliko večji ter preko Podbrda in Bohinja vezani na poveljstvo v Radovljici.

Ker so bile oktobra in novembra 1943 ukinjene nekatere orožniške postaje na Gorenjskem, je okrožno orožniško poveljstvo v Kranju ustanovilo posebno operativno orožniško četo s sedežem v Škofji Loki, posebej opremljeno in izurjeno za boje s partizani na območju tega orožniškega okrožja.

Sovražnikova novembrska ofenziva leta 1943 je zajela Jelovico, Selško in Poljansko dolino, Žiri, Idrijo in Cerkljansko. Trajala je od 13. do 23. novembra. Nemci so jo planirali in izvedli pod šifro »Traufe« (klešče), ker je bila izvajana po principu obkolitvenega manevra. Z njo so hoteli obkoliti in uničiti partizansko Triglavsko divizijo, v okviru katere so se borile Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada. Južni del klešč je sovražnik zapiral na črti Polhograjski Dolomiti—Žiri—Idrija—Cerkno, severni del pa na črti Škofja Loka—Kranj—Jelovica—Porezen. Na območju Selške doline so bile angažirane orožniške in graničarske enote, razporejene v tej dolini, 19. SS planinski polk in 499. grenadirski bataljon. Kot nova enota se je tedaj pojavil še akcijski orožniški bataljon »Hönel«, ki je iz Bohinja preko Ratitovca in Sorice prodril v Selško dolino.

Spomladi 1944 se je tudi na Gorenjskem pojavilo domobranstvo. V Škofji Loki so domobranksko enoto ustanovili že v prvi polovici marca, kasneje pa še drugje po Gorenjskem. Nikjer domobranci niso imeli posebnih postojank, pač pa povsod le skupaj z Nemci. Neposredno jih je nadziral in vodil gestapo. Tega leta poleti in jeseni so domobranci poskušali priti tudi v Selško dolino.

<h1>Bekanntmachung</h1> <p>Am 20. August 1941 wurde gegen den kommunistischen Widerstandler aus dem Ortsteil Hradetz ein verbotenes Anschlag ausgeübt. Die nach dem Anschlag begangenen Verbrechen sind als Verbrechen gegen die Menschlichkeit zu betrachten. Es werden daher 10 Talente je ein als Kommuniste bekannt und oder der kommunistischen Bewegung nahe stehende in der Gegend von Hradetz als Geiseln anzuhalten. Sollte der verbotene Anschlag gegen die kommunistischen Widerstandler aus dem Ortsteil Hradetz in der Gegend von Hradetz, werden diese 10 Talente</p> <h2>erschossen.</h2> <p>Sich wissen, dass der erwähnte Teil der Bevölkerung über verbotenes Anschlag informiert sind verurteilt.</p> <p>Wer sich mit diesem Verbrechen nicht identifizieren will, besetze die durch seine Mithilfe an der Ausführung dieser Verbrechen und an der Verhinderung geeigneter Anschläge.</p> <p>Sich bedenkend dass die Bevölkerung auf, an der Aufklärung über Verbrechen solcher Verbrechen in Zukunft unterstützen. In einer bei Verhinderung solcher Anschläge weiter verschärfte Maßnahmen zur Vermeidung Missetaten werden.</p> <p>Laak, den 12. August 1941.</p> <p>Der politische Kommissar Dr. Franz Hradetzky</p>	<h1>Razglas</h1> <p>V april let 1941 je bil izveden nezakoniti in komunistični obkolitveni napad na županijsko hišo Hradetzkega v Črni na Krki. Zaradi tega napada so bili izvršeni različni zločini, ki so bili del organizirane komunistične akcije.</p> <p>Zato se bo v obliki 10 talcev na vsakega, ki se znajde kot komunistični ali kot prijatelj komunističnega gibanja.</p> <p>Če se ta talci ne bodo predali, bodo vsi talci izstrani in vsi talci</p> <h2>ustreljeni.</h2> <p>Vse, da politiki del področja in civilna populacija vedno in občasno.</p> <p>Da se bodo na dan 12. avgusta 1941, da se bodo pri razglasu in shodnem in pri preprečitvi komunističnih akcij.</p> <p>Politični komisar, da vedno pri razglasu, da pri preprečitvi talcev akcij v budnosti, da se bo držalo pri preprečitvi komunističnih akcij.</p> <p>Laak, dne 12. avgusta 1941.</p> <p>Politični komisar Dr. Franz Hradetzky</p>
--	--

Lepak z razglasom o streljanju talcev po likvidaciji železnikarskega okupacijskega župana J. Hornitzkega. (Original v Loškem muzeju.)

Maja 1944 je bilo na Gorenjskem 9.275 nemških vojakov in 596 domobrancev. V Selški dolini so bile sovražnikove postojanke (policisti, orožniki, graničarji) v naslednjih krajih: Praprotno, Dolenja vas, Selca, Železniki, Sorica, Petrovo brdo.

Od 3. do 10. junija 1944 so Nemci ponovili ofenzivo »Traufe«, vendar tokrat z nekoliko manjšim številom vojaštva. Selška dolina je bila tiste dni zasedena z okrog 1.500 nemškimi vojaki, v sosednji Baški grapi pa jih je bilo kakih 1.800. V teh bojih proti partizanom je tedaj največjo brutalnost pokazal nemški bataljon »Heine« iz Idrije, ki je teroriziral in pobijal civilno prebivalstvo na Cerkljanskem.

Dne 12. junija so Nemci in domobranci zaradi izdaje napadli okrožno gospodarsko komisijo pri Zakrašniku pod Lenartom. Padlo je 9 žrtev.

Od 16. do 20. junija 1944, ko so se brigade 31. divizije zadrževale na planinah v Jelovici, so nemške enote vzpostavile obroč na črti Bohinjska Bistrica—Bled, Bled—Kranj—Škofja Loka, Škofja Loka—Železniki—Petrovo brdo. Na vsej tej črti so bili v glavnem razporejeni policijski bataljoni in orožništvo, v smeri Jamnik—Mošenjska planina—Rovtarica—Ratitovec pa je prodiral planinski polk.

Ob napadu na Železnike od 19. do 21. novembra 1944 je bilo v Selški dolini naslednje število sovražnikovega vojaštva: v Sorici 800 graničarjev in 17 domobrancev, na Petrovem brdu 65 graničarjev, v Železnikih 52 orožnikov, v Selcih 40 orožnikov, v Dolenji vasi 72 orožnikov, na Praprotnem 6 orožnikov in 10 domobrancev, v Škofji Loki pa 2295 vojakov (orožniki, policisti, grenadirji, domobranci). V Gorenji vasi (Poljanska dolina) je tedaj bilo 127 nemških vojakov in 140 domobrancev. 31. divizija, ki je napadala, je štela 2.248 borcev. Postojanko v Železnikih sta neposredno napadala dva bataljona, vse druge enote pa so bile razvrščene zunaj Železnikov za zavarovanje akcije oz. zaradi blokade Selške doline. Bile so močnejše sovražnikove intervencije iz naslednjih smeri: iz Baške grape preko Petrovega brda; iz Bohinjske doline preko Sorice, Ratitovca oz. Jelovice; iz Kranja preko Jamnika; iz Škofje Loke; in iz Poljanske doline preko Rovt.

Sredi februarja 1945 je bil z Gorenjske umaknjen 14. SS policijski polk. Na Gorenjsko je prišel po razpadu Italije jeseni 1943. Prej je bil v Franciji in pred prihodom na Gorenjsko na Hrvaškem. Višji SS policijski vodja 18. vojnega okrožja (Salzburg) je v dnevnem povelju 13. februarja 1945 o premostitvi tega polka med drugim priznal tudi naslednje: »... Poleg naštetih manjših in večjih akcij, posebno v Ljubljanski pokrajini in v težkih obrambnih bojih na Gorenjskem, je bil polk pod vodstvom polkovnika Rickela v akciji »Snežni metež« (Schneegestöber) med 6. decembrom 1944 in 7. januarjem 1945 in tudi v bojih v okolici Žirovskega vrha hudo prizadet... 225 padlih, 850 ranjenih in 15 pogrešanih...«

Od jeseni 1944 do osvoboditve je bil na Bledu tudi bataljon »Schuma«, v katerem so bili predvsem Ukrajinci v nemški vojski. Tudi ta je nekajkrat bil udeležen v bojih proti partizanom na planinah Jelovice in je preko nje prodrl tudi v Selško dolino. Sovjetski izdajalski general Vlasov je poveljeval t. i. »Ruski osvobodilni armadi«. Leta 1944 se je nekaj enot te armade nastanilo v Ljubljani, na Dolenjskem (Žužemberk) in Notranjskem, kjer so v glavnem varovali promet po železniški progi na odseku Ljubljana—Postojna. V prvi

polovici februarja 1945 se je večja enota teh vlasovcev pojavila v Poljanski dolini ter od tu ropala in terorizirala prebivalce naselij južnih pobočij Blegoša in Gabrške gore. V bojih proti Škofjeloškemu odredu od 9. do 11. februarja 1945 na sektorju Javorje—Martinj vrh je tedaj verjetno sodeloval tudi 28. SS policijski polk.

V vasi Kališe in pri Sv. Križu se je 28. februarja 1945 vgnezdilo 90—100 domobrancev, naslonjenih na nemško posadko v Selcih. V noči na 10. marec jih je z borbo pregnala Prešernova brigada.

S približevanjem fronte v Italiji in na Balkanu je Slovenija postala neposredno vojaško operativno zaledje, preko katerega so se premikale velike operativne enote. Ti premiki so povzročili, da je bila gostota nemškega in njihovega satelitskega vojaštva na Gorenjskem vedno večja in se je stopnjevala vse do maja 1945: — 14. SS divizija (sestav: 29., 30. in 31. pehotni polk, artilerijski polk in dopolnilni polk) je spomladi 1945 štela kakih 8.000 mož, borila se je na sremski fronti, pred Budimpešto in je marca 1945 prišla na Gorenjsko; — 184. polk strelcev je bil tudi na Gorenjskem: Štab in 921. bataljon sta bila v Kranju, 517. bataljen v Radovljici, 927. bataljon na Bledu in 928. bataljon v Šentvidu pri Ljubljani; — 28. SS policijski polk TODT (delovne, inženirske enote) je štel kakih 1.200 mož: Štab je imel v Stražišču pri Kranju, bataljone pa v Šentvidu, Naklem in na Brezjah; — 17. SS policijski polk je prišel na Gorenjsko sredi marca 1945, prej je bil na vzhodnem delu Koroške; — SS podoficirska šola je bila v Ljubljani in je štela kakih 1.700 gojencev; — Šolski polk divizije »Brandenburg« je imel bataljone na Bledu, v Šentvidu, Kamniku in Demžalah in so bili elitne enote, sestavljene predvsem iz Prusov.

Velike in zadnje sovražnikove ofenzive na enote 9. korpusa, ki je imela dva dela: »Pričetek pomladi« (Frühlingsanfang) od 19. do 24. marca ter »Konec zime« (Winterende) od 24. marca do 2. aprila 1945, so se z Gorenjske strani udeležile naslednje nemške enote: 14. SS divizija, 438. divizija za posebno uporabo, 13. SS policijski polk (8. marca 1945 prepeljan s Koroške v Bohinjsko Bistrico), 17. SS policijski polk, 28. SS policijski polk, SS podoficirska šola in šolski polk divizije »Brandenburg«. Ob vseh teh enotah so nastopali tudi domobranci, ki so opravili delo mrhovinarja. Dva polka 14. SS divizije sta ofenzivo začela, ko sta v dneh od 19. do 21. marca iz Bohinjske doline čez Jelovico prišla v Selško dolino. Prvi del te ofenzive se je zaključil okrog 24. marca, ko so se zaprle klešče sovražnikovih enot na prostoru med dolinami rek Idrijce, Bače in cbeh Sor. Drugi del ofenzive se je potem odvijal na območju Trnovskega gozda, Vojskarske planote, Čepovanske doline in Banjske planote ter se zaključil okrog 2. aprila 1945. Za Selško dolino se je ta ofenziva končala 6. aprila, ko se je znaten del enot, ki so ofenzivo začele, v dneh od 3. do 6. aprila po tej dolini spet vračal v garnizone na Gorenjskem. Ceni se, da je čez Jelovico, po dolini in po vojaški cesti Sopotnica—Blegoš šlo tedaj okrog 5.000 vojaštva, ki se mu je pri Rovtah zoperstavila le predhodnica Škofjeloškega odreda, na Poreznu pa enote 19. SNOB Srečka Kosovela.

Dne 30. aprila so Nemci zapustili postojanki na Petrovem brdu in v Sorici, ki sta se z enotami v Baški grapi v noči na 1. maj umaknili proti Jesenicam. Selško dolino oz. postojanko v Selcih so nemški vojaki zapustili šele 7. maja zvečer.

Utrjevanje meje

Že 12. aprila 1941 je Hitler določil, kako naj bo razkosana Jugoslavija ter s tem načelno določil nove razmejitve. V navodilih za razkosanje Slovenije je bilo med drugim tudi določeno: ozemlje bivše Štajerske, razširjeno proti jugu z okrog 90 km širokim in 10 do 15 km globokim pasom pripada pod Gau Steiermark, severni del Kranjske (Gorenjska) z mejo na Savi na svojem najbolj južnem delu (Črnuče) severno od Ljubljane pa pod Gau Kärnten (Koroška). Prekmurje zasedejo v njegovih historyčnih mejah Madžari. Kaj pa bodo v Sloveniji zasedli Italijani, bo Hitler določil Mussoliniju v posebnem pismu.

Dne 22. aprila 1941 je bil italijanski zunanji minister obveščen na Dunaju o razmejitvi, kakor je načelno določil Hitler. 24. aprila 1941 se je taka razmejitev začela izvajati, in sicer najprej z umikom italijanskih enot z Gorenjske.

Na območju Selške doline je ta meja potekala prav tam, kjer je bila prej državna meja med Jugoslavijo in Italijo. Šla je po črti: kota 1287 med Možicem (ki je bil na italijanski strani) in Črnim vrhom, k. 1487 (na naši strani), Dravh k. 1549, vas Petrovo brdo (na italijanski strani), mimo domačij Plašajtar, Rovtar (na naši strani), Hoč k. 1512, Kum k. 1423 (na italijanski strani), Cimprovka k. 1253, vrh k. 1106, vrh k. 1003, vrh k. 1304 (na italijanski strani), na zahodnem pobočju Blegoša med k. 1364 in k. 1201 ter naprej v južni smeri proti naseljema Leskovica in Kopačnica, ki sta bili na naši strani. Po tej mejni črti je potekala tudi »Rupnikova obrambna linija«, ki je seveda imela tudi določeno taktično in operativno globino in je bila grajena v letih 1939—1941.

Sprva so Nemci in Italijani nekoliko popravili žične ovire, ki so bile vzdolž vse meje že postavljene. Nadzirali so jo s patroljiranjem graničarjev, ki so bili razporejeni v manjših posadkah vzdolž meje (v večjih naseljih).

Zaradi širjenja narodnoosvobodilnega boja so Nemci in Italijani uvideli potrebo po solidnejši utrditvi meje. S tem bi preprečili ali vsaj znatno ovirali gibanje partizanskih enot v mejnem območju. Na Gorenjskem so Nemci mobilizirali moške in jih zaposlili pri delu na utrjevanju te meje. Dela so se začela aprila 1942 in so trajala vse do aprila 1943. Najprej so zaradi preglednosti izsekali 50 do 200 m širok mejni pas na vsej dolžini državne meje. Potem so zabili v tla kole, in sicer tako, da so na zunanji strani (proti Italiji) postavili najvišjo vrsto kolov, 4 m, v srednji vrsti 3 m in v notranji vrsti 2 m visoko nad zemljo. Razdalja med koli (po dolžini v vrsti) je bila 6 do 8 m, pa tudi manj, kakor je narekoval teren. Vsa ta dela so opravili s civilnim prebivalstvom. Na sektorju od Črne prsti do doline Zadnje Sore (pod Petrovim brdom) je delala skupina kakih 100 moških iz Bohinjske Bistrice, Radovljice in drugih krajev Gorenjske, na sektorju od Petrovega brda, mimo Blegoša, do Leskovice pa so delali moški, mobilizirani v Selški dolini. Ko je bila meja otrebljena, zakoličena in prepletena z bodečo žico, so jo vojaki še minirali. Na raznih mestih so v tla namestili šrapnelske mine (muštafarice), na žice pa pritrdili ročne ofenzivne bombe, večinoma francoskega izdelka (sifonarice). Šrapnelske mine so dobile ime »muštafarice« zaradi tega, ker so iz zemlje gledali le vršički (brke, muštace). Ob dotiku takega vršička, se je mina aktivirala, odskočila približno 1 m visoko in eksplodirala. Ročne bombe, ki so visele na žicah, so bile »sifonarice« zaradi značilne oblike. Ročaj, katerega se je držal zatič udarne igle, je imel obliko ročke sifonske steklenice. Te viseče bombe

Velde, den 7.1.1942.

Tgb. Nr. 582/41.

Vertraulich!

An alle

Gendarmeriedienststellen in Südkärnten.

Betrifft: Nachrichten über Vorkommnisse in Südkärnten.

Besuch: Meine Bekanntmachung vom 1.12.41., Tgb. Nr. 582/41.

Im Dezember 1941 haben sich folgende Fälle ereignet:

1.) Aus Anlaß des Jahrestags der Proklamation des ehemaligen Königreiches Jugoslawien wurden in vielen Orten Südkärntens Flugzettel politischen Inhaltes gestreut. In vier Fällen wurden auch Fahnen gestift.

2.) Die Wache des Grenzsicherungstruppens beim Gasthause Lotritsch in Kernsdorf hat am 3.12. um 2 Uhr 30' zwei Banditen, die vermutlich wieder etwas ausführen wollten, angehalten und ohne Erfolg nachgeschossen.

3.) In der gleichen Nacht wurden durch Einbruch in Wohnhaus der Gerbersel Demsar in Kernsdorf eine Brieftasche mit 40 RM, eine Uhr, 4 komplette Ärmel und sonstige Kleidungsstücke gestohlen. Das Diebstahlgut konnte aber in der Früh nicht am Hause wieder gefunden werden, was darauf schließen läßt, daß der oder die Täter verschauht worden sind. Posten Eisener hat bei einem Verdächtigen die Brieftasche gefunden.

4.) In der Nacht zum 2.12. wurden in den Kreisen Radmannsdorf und Krainburg folgende als Dolmetscher oder V-Männer tätig gewesene Personen von Partisanen getötet und zwar:

In Ober-Johanna der Schulamtsmeister Jescho und der Tischlermeister Persondi und in Leibnitz der Tischlermeister Deteljak.

(Der Sohn des Jescho wurde schwer verwundet).
In Selzach der Dolmetscher Lunner, in wogwitz der Jastwirt Benedic und in Pölsendorf der Volksdeutsche Genu. Weiters haben die Partisanen im Stalle des blindenheimes Okroglo ein Kalb geschlachtet und das Fleisch mitgenommen.

5.) Am 2.12. um 9 Uhr 30' wurde der Keuschler Bafi aus St. Oswald bei Laak unweit seiner Behausung mit einem Genickschuß ermordet aufgefunden. Auch bei ihm lag

ein Zettel

ein Zettel mit dem Inhalte: "Tod den Verrätern, die Verführern sind gesamt, es lebe die Freiheitsfront - der Volkgerichtshof."

In der Nacht zum 2.12. haben Banditen im Hofe des ausgeschiedenen Bauern in Unterdorf, Gemeinde Lander, vor dem Wirtler Kriegl gehörige Schweine, ohne dass er etwas merkte, geschlachtet und gestohlen.

6.) Am 3.12. um beil. 18 Uhr wurde der Bauer und Gemeindebeirat Gallo in Jabore (Lattai), während er Wasser beim Brunnen holte, von 2 die italienische Grenze wechselnden Banditen durch 2 Kopfschüsse von rückwärts erschossen.

7.) Gendarmerie nahe im Zuge der Erhebungen hinsichtlich des in der Nacht zum 1. im Blindenheim in Okroglo verübten Schweinefleischdiebstahles den Mühlenbesitzer Marovic von Okroglo fest. Er steht im dringendem Verdacht, daß er die Banditen mit seiner Fuhr über die Save gebracht hat. Auch war Marovic unbeelegt im Besitze von Sprengmittel.

8.) Am 4.12. um 20 Uhr 30' kam eine mehr als 20 Mann starke Bande zum Gute des Dr. Adresschitz in Brdo (Laiern), schlachtete, da Schweine nicht vorhanden waren, 2 einjährige Kühe und nahmen das Fleisch mit.

9.) Gleichen Tages in der Zeit von 23 Uhr bis 5.12. 2 Uhr haben Banditen im Stallgebäude des Marhoros in Laufen zwei Schweine geschlachtet und das Fleisch mitgenommen.

10.) Am 5.12. um 21 Uhr stieß eine Streife des Zollgrenzschutzes Schwarzenberg (Pölland) auf eine 7 Mann starke Schmutzterbande. Einer der Schmutzter wurde erschossen und zwei wurden verletzt und gefangen.

11.) Eine 6 Mann starke Streife des Postens St. Martin u.d.Gr.G. hat in der Nähe der evangelischen Ortschafts Urabochitz ein verb. MS mit 500 Schuss Munition gefunden.

12.) In der Nacht zum 7.12. haben Partisanen die nach Selzach über die Zäher nächst Krappthal führende Holzbrücke durch Brandsetzung zerstört. In gleichen Zuge wurden auch mehrere Telegraphenstangen abgehackt.

13.) Am 7.12. zwischen 10 Uhr und 21 Uhr wurde der Koch der Straßensarbeiterliche in Ober-Pölsland, namens Sajowiz, angeblich von 2 bisher unbekanntem Männern in seinem Schlafraum beim Ausschicken des Überrockes von rückwärts angefallen und durch einen Schlag auf die Schläge betäubt, gleichzeitig aber seines Geldes Anbetrags von 450 RM, das er in einem Briefumschlage verwahrt hatte, beraubt. Die Täter sind aus dem Kreise der beim Straßenbau beschäftigten Arbeiter zu suchen.

(14.)

so bile nastavljene tako, da so eksplodirale, kadar je kdo zadel ob napeto žico in s tem odpel ročko — zatič udarne igle.

Sprva je tako zaprta meja znatno ovirala prehode posameznikov in enot. Kmalu pa so se našli dobri poznavalci prehodov, ki so dokaj varno vodili posameznike in enote skozi prehode v meji. Ponekod so si pomagali tako, da so prek napete žice položili lestev, desko ali tudi odejo in tako prečkali nevarno mesto. Spomladi 1943 je 4. bataljon Gorenjskega odreda nekajkrat šel k meji v območju Blegoša prav zato, da je mejo razminiral in si tako nabral nekaj min in prepotrebni ročnih bomb. Na italijanski strani, za Blegošem okrog Leskovice, je dovršen del meje razminiral pogumni in spretni 15-letni Franc Primožič, doma iz vasi Podpleče pri Kladju. Na mejnem sektorju okrog Hoča (vzhodno od Porezna) je to delal kurir Štefan Prezelj iz Novakov. Mine in bombe, ki sta jih tako nabrala, je večinoma vse dobil 2. bataljon Severno-primorskega odreda oziroma Gradnikova brigada, ki je aprila 1943 iz tega odreda nastala.

Ko so Nemci na ta način utrjevali in zapirali mejo, so v Davči popolnoma ali delno porušili več domačij in njihove prebivalce izselili. Od Petrovega brda proti Blegošu so domačije ob meji doživljale naslednje usode:

Pri Plašajtarju (priimek Jensterle) so porušili hišo, hlev in kozolec. Sedaj je domačija obnovljena. Pri Rovtarju (Kos) so porušili hlev in kozolec, hiša pa je ostala, ker je v njej prebivala delovna skupina, ki je postavljala mejne ovire. Hlev in kozolec nista obnovljena. Pri Čumerju (Čemažar) so vse porušili in družino izselili. Po vojni so se vrnili in obnovili domačijo. Pri Bičkarju (Bevk) so porušili le hlev, družino pa izselili. Vrnili so se po vojni in gospodarski del domačije obnovili. Pri Tušku (Veber) so vse porušili. Domačija ni obnovljena, svet pa je bil z agrarno reformo razdeljen. Pri Kurinu (Guzelj) so vse porušili. Kurinovi so po vojni zgradili novo domačijo, vendar nekoliko odmaknjeno od prejšnjega kraja, v bližini Breliha. Pri Ivanišu (Čerin) so porušili hlev in kozolec, družino pa preselili v Apače, kjer so ostali tudi po vojni. Pri Sorčanu (Kejžar) so porušili hlev, ki so ga domačini po vojni obnovili. Pri Podgojzdarju so porušili kozolec. Družine Sorčanovi, Bičkarjevi in Čumarjevi so bile preseljene v Tuhinjsko dolino, od koder so se po vojni vrnile domov.

Kakor so partizani jeseni 1943 to mejo na več odsekih popolnoma odstranili, tako so jo tudi Nemci sami med Sorico in Petrovim brdom, ko so z razpadom Italije zasedli postojanke v Baški grapi.

Prisilnosti

Za okupatorja ni zadostoval demografski pregled prebivalstva, da bi mogel uspešno nadzirati in obvladati okupirano ozemlje. Razni popisi prebivalstva so mu sprva služili za to, da je prebivalstvo v nekem smislu rasno porazdelil. Dalje mu je ta evidenca služila pri organiziranju preseljevanj, s čimer je nameraval pripraviti teren za ponemčenje. Popis prebivalstva je imel služiti tudi nabornim (civilnim) delovnim in vojaškim komisijam za novačenje delovne sile in vojakov ter končno, in kar je bilo kmalu poglavito, zatiranju narodnoosvobodilnega gibanja.

Oblike prisilnosti so bile: vojni ujetniki, izseljenci, interniranci, pregnanci na prisilno delo, zaporniki in ujeti partizani.

Vojni ujetniki:

V dneh od 6. do 27. aprila 1941 je v nemško vojno ujetništvo prišlo 11 fantov in mož iz Selške doline. Bili so mobilizirani v bivšo jugoslovansko vojsko in ujeti v raznih krajih Jugoslavije. Tako je po en vojni ujetnik bil doma iz naslednjih krajev in vasi Selške doline: Češnjica, Davča, Dražgoše, Lenart, Martinj vrh, Potok, Praprotno, Spod. Luša, Studeno, dva pa sta bila z Zalega loga.

Vojno so preživeli kot vojni ujetniki v naslednjih krajih: Bremervörde (Hannover), Fallingbostel (Hannover), Fürstenberg (Brandenburg), Küstrin (Brandenburg), Luckenwalde (Brandenburg), Greifswald (Pomorjansko), Neubrandenburg (Mecklenburg), Schleswig. Vseh osem je preživelo ujetništvo. Trije vojni ujetniki so v Nemčiji umrli med vojno.

Jaka Šuštar-Iztok, doma iz Železnikov, ki je prišel v vojno ujetništvo in bil nekje pri Hannoveru, tu ni vštet. Pcsrečilo se mu je uteči. Prišel je domov in odšel v partizane. Ob napadu na Železnike v dneh od 19. do 21. novembra 1944 je bil v 2. bataljonu 7. SNOUB Franceta Prešerna na položajih nad Bukovščico. V bojih z Nemci in domobranci, ki so hoteli prodreti s kranjske smeri v dolino, je padel.

Izseljenci:

Po izselitvenem načrtu, ki so ga Nemci začeli izvajati tudi v Selški dolini, so na Hrvaško oziroma v Srbijo izselili naslednje število prebivalcev:

Dne:	Iz kraja	Družina	Moških	Žensk
leta 1941:				
11. maja	Selca		3	
22. maja	Železniki		1	
28. maja	Železniki	1		
	Davča		2	
	Dražgoše		1	
	Zali log		1	
8. junija	Železniki	2		
	Martinj vrh		3	
18. junija	Lajše	1		
	Golica			1
1. julija	Železniki	2		
	Selca		1	1
3. julija	Železniki		1	
7. julija	Železniki	1		
20. avgusta	Selca	1		
leta 1942:				
1. julija	Martinj vrh		1	
11. avgusta	Železniki		1	
	skupaj:	8	15	2

Izseljenci so smeli vzeti s seboj po 50 kg osebne prtljage in 500 din. Vse njih imetje je bilo zaplenjeno v korist nemštva. Domačije izseljencev so Nemci zapečatili in na vrata nalepili list, da je imetje zaplenjeno v korist nemštva.

Med temi izseljenci je tudi Jemčev župnik iz Davče. Mož je bil že star in je v Davči živel kot upokojenec. To izseljevanje ga je tako prizadelo, da je med prevozom umrl. Iz Mengša so ga potem mrtvega pripeljali domov v Davčo, kjer so ga svojci pokopali.

Na Hrvaškem so bili naši izseljenci v naslednjih krajih: Podgorci in Stara Gradiška.

V Srbiji so prišli v naslednje kraje: Batajnica, Dupci, Kruševac, Osladić, Radobudja, Smederevska Palanka, Valjevo, Velika Plana in Veliko Orašje.

V »slovenski četi«, ki je bila formirana jeseni 1941 v osvobojenem Užicu, je bilo tudi nekaj borcev doma iz Selške doline. Miloš Debevec iz Železnikov, rojen leta 1920, ki je bil v Valjevu, je že leta 1941 postal partizan. Februarja 1942 je padel na Medvednici v bojih z Nemci.

Interniranci:

To so bili povečini ljudje, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem boju, pomagali partizanskim enotam, bili partizani, delali na terenu kot člani raznih organizacij in odborov. Med njimi je seveda tudi nekaj takih, ki so bili za tako sodelovanje le osumljeni. Pretežen del internirancev iz te doline je bil v nemških taboriščih.

Nekaj ljudi iz Selške doline je prišlo tudi v razna italijanska taborišča. To so bili tisti, ki so živeli in delali tedaj na območju t. i. Ljubljanske pokrajine, ki je bila pod italijansko okupacijo. Vendar je bil prvi tak interniranec aretiran doma. Komaj so Italijani prikorakali čez državno mejo, že so 12. aprila 1941 v Sorici aretirali Janka Pintarja. Iz taborišča pri Firencah se je vrnil šele 23. junija 1945.

Po časovnem zaporedju je bilo aretirano in poslano v taborišča naslednje število ljudi:

V italijanska taborišča:

Datum	Kraj	Moški aretiranci
12. aprila 1941	Sorica	1
13. januarja 1942	Dražgoše	2
11. februarja 1942	Selca	1
8. maja 1942	Podporezen	1
10. oktobra 1942	Železniki	1
2. februarja 1943	Bukovica	1
	skupaj	7

Ti aretiranci so bili v naslednjih taboriščih: dva na otoku Rabu in po eden v taboriščih Firenze, Massa di Carrara, Renicci, Isernia in Gonars. Novembra 1942 je na Rabu umrl Dražgošan Janez Suva, rojen leta 1912.

V nemška taborišča:

Datum aretacije	Kraj	Aretiranci:	
		moški	ženske
leta 1941:			
20. maja	Železniki	1	
15. julija	Železniki	1	
26. julija	Železniki	1	
15. septembra	Zgor. Luša	2	
14. oktobra	Železniki	1	
leta 1942:			
5. januarja	Zali log		1
8. januarja	Zgor. Sorica	1	
13. januarja	Dražgoše	1	
3. marca	Praprotno		2
9. marca	Davča	2	
10. marca	Spod. Luša		1
19. marca	Tomaž		1
21. marca	Martinj vrh		1
15. avgusta	Dolenja vas	1	
22. avgusta	Zali log	1	
8. septembra	Železniki		1
24. septembra	Rudno	1	
25. septembra	Martinj vrh	1	
15. novembra	Stirpnik	1	
30. novembra	Martinj vrh	1	
17. decembra	Bukovica	1	
leta 1943:			
1. marca	Zali log	1	
3. marca	Praprotno	1	
15. marca	Dražgoše	1	
18. junija	Ravne	1	
	Podlonk	1	
18. julija	Prtovč	2	
19. julija	Ravne	2	
leta 1944:			
21. januarja	Češnjica	1	
1. marca	Zali log	1	
maja	Selca	1	
12. junija	Železniki	1	
14. oktobra	Češnjica		1
3. novembra	Železniki	1	
	Dražgoše	1	
1. decembra	Selca	1	
29. decembra	Pozirno	1	
	skupaj:	34	+ 8 = 42

Tanki nemških policijskih enot v Selški dolini julija 1942. (Po fotografiji v Loškem muzeju.)

Dražgoš kot vasi že od januarja 1942 ni bilo. Aretacije Dražgošanov pa so bile, saj so se le-ti začasno naselili po vaseh v dolini, kjer so na razne načine sodelovali v NOB.

Našteti interniranci so bili v naslednjih nemških taboriščih: Auschwitz 4 in od teh so umrli 3, Buchenwald 1, ki je tam tudi umrla, Dachau 18 in tam jih je umrlo 9, Mauthausen 13 in tam jih je umrlo 9, Ravensbrück 6 in tam je umrl 1.

Pregnani na prisilno delo:

Posebna kategorija političnih preganjancev so bili pregnanci na prisilno delo. To so bile družine in posamezniki, ki so bili pregnani v razne kraje Slovenije, Avstrije oziroma Nemčije. Večina teh pregnancev je bila v sorodu s partizani in so bili zaradi tega pregnani iz domačega kraja. S pregonom teh ljudi je okupator hotel odtegniti neposredno pomoč svojcev partizanom, hkrati pa je te ljudi uporabil za ceneno delovno silo, ki je je v Nemčiji zelo primanjkovalo.

Po časovnem zaporedju je bilo aretirano in pregnano s svojih domov naslednje število ljudi:

Datum aretacije	Kraj	Pregnanci:		
		družine	moški	ženske
leta 1941:				
20. maja	Železniki		1	

Datum aretacije	Kraj	družine	Pregnanci:	
			moški	ženske
leta 1942:				
9. februarja	Stirpnik		2	
28. februarja	Selca		1	
25. marca	Železniki			4
19. aprila	Križna gora	1		
24. aprila	Zgor. Sorica		1	
4. maja	Davča		1	
26. decembra	Zgor. Sorica			1
leta 1943:				
10. januarja	Potok	2		
15. januarja	Češnjica		1	1
17. januarja	Železniki			1
	Češnjica		1	
23. januarja	Železniki			1
	Selca			1
25. januarja	Dražgoše			1
	Jesenovec		1	
	Martinj vrh	2		1
	Podlonk	2		2
	Studeno		1	
	Zgor. Luša	1		
	Železniki	4		1
26. januarja	Rovte			1
	Lajše	1		
27. januarja	Železniki			1
26. februarja	Lajše	1		
1. maja	Rudno	1		
6. maja	Železniki		1	
18. junija	Ravne	1		
3. julija	Potok			1
18. julija	Ravne		1	
	Zali log		1	
leta 1944:				
15. januarja	Selca		1	
21. januarja	Češnjica		1	
8. februarja	Križna gora			1
11. marca	Knape	1		
5. aprila	Davča		1	
5. junija	Železniki			1
12. junija	Lenart		1	
15. septembra	Jesenovec			1
leta 1945:				
2. februarja	Železniki			1
	skupaj:	17	17	21

Vsi ti ljudje so bili pregnani v naslednje kraje: po 1 oseba je bila v krajih Goričane, Golnik (Slovenija), Spittal an der Drau (Koroška), Graz (Štajerska), Bleiberg (Nemčija), Gornsdorf (Saška), Nikolsdorf (Nemčija), Rot-henfels a. M. (Hessen), Steinach (Bavarska), Abfaltersbach (Tirolska); 2 osebi v Lienzu (Tirolska), Angererhofu (Koroška); 3 osebe v Salzburgu (Salzburška),

Poxau (Bavarska); po 1 družina Reichach, Wernfels, Rottmanshöhe-Starnberg, Rosenheim (Bavarska); 1 družina in 1 oseba Ecksberg (Bavarska), 5 družin in 7 oseb Feilnbach (Bavarska), 7 družin in 10 oseb Burghausen (Bavarska).

Zaporniki:

To so bili tisti nesrečni ljudje, ki so bili aretirani kot aktivisti oziroma osumljeni sodelovanja z NOB. Bili so v zaporih in taboriščih, kjer so živeli v najtežjih razmerah in mnogi še pod stalno nevarnostjo, da bodo ustreljeni kot talci.

Po času aretacije in kraju bivanja jih razporedimo takole:

Datum aretacije	Kraj bivanja	Zaporniki:	
		moški	ženske
Italija:			
5. maja 1941	Podporezen	1	
Nezavisna država Hrvatska:			
12. aprila 1944	Češnjica	1	
Nemčija:			
leta 1941:			
10. maja	Železniki	1	1
1. avgusta	Češnjica		1
leta 1942:			
2. aprila	Bukovica	1	
4. aprila	Češnjica	1	
29. junija	Selca	1	
1. avgusta	Lajše	1	
15. novembra	Železniki	1	
leta 1943:			
1. marca	Podlonk	1	
19. julija	Ravne	2	
15. septembra	Mlaka nad Lušo	1	
5. novembra	Golica	1	
13. novembra	Ojstri vrh	1	
20. novembra	Češnjica		1
	Železniki		1
leta 1944:			
21. januarja	Češnjica	1	
27. maja	Selca	1	
12. junija	Železniki	1	
27. junija	Železniki		5
8. septembra	Selca	1	1
15. septembra	Selca	1	
20. septembra	Železniki	1	1
8. decembra	Lajše	1	
15. decembra	Selca	2	1

Datum aretacije	Kraj bivanja	Zaporniki:	
		moški	ženske
leta 1945:			
2. januarja	Selca	1	1
5. januarja	Kališe		1
10. januarja	Selca	1	1
15. februarja	Lenart	1	
17. februarja	Selca		1
15. marca	Železniki		1
23. marca	Lenart	1	
	skupaj:	27	+ 17 = 44

Že 5. maja 1941 so Italijani aretirali Janeza Zgago (roj. 1875) iz Podporezna in ga zaprli v Civita — Orelica v Italiji, od koder se je vrnil šele 15. julija 1945. Kakor Janko Pintar, ki je bil le interniran, je bil tudi ta osumljen vojno-obveščevalne dejavnosti za bivšo jugoslovansko vojsko. Vinko Avpič (roj. 1920) s Češnjice je 12. aprila 1944 prišel v Lepoglavo, kjer so bili zapori tedanje NDH. Rešen je bil 15. aprila 1945, ko so enote III. armade osvobodile tiste kraje.

Ostali zaporniki in zapornice so bili v nemških taboriščih oziroma zaporih, in to: Begunje 14 moških, 15 žensk; Goričane 3 moški, 2 ženski; Celovec 1 moški; Leipzig 1 moški; Šentvid 1 moški; Škofja Loka 5 moških.

Ujeti partizani:

Ta skupina je bila po svojem položaju enaka obsojenim zapornikom. Dokaj malo jih je bilo. Okupator namreč ni spoštoval mednarodnih pravil Ženevske konvencije o statusu vojnih ujetnikov. Veljalo je nekakšno pravilo, da je prijete oborožence že kar na kraju samem ali pa kmalu po privedbi v kasarne postrelil. Ob izjemnih okoliščinah in po posebni sreči so ujeti partizani ostali živi. Takole jih moremo navesti:

ujet dne	Doma iz	Število
leta 1942:		
11. februarja	Mlaka	1
leta 1943:		
15. julija	Železniki	1
3. avgusta	Železniki	1
	Selca	1
4. avgusta	Železniki	2
	Češnjica	1
	Spodnja Sorica	1
5. avgusta	Davča	2
25. novembra	Železniki	1
leta 1944:		
30. julija	Podlonk	1
	skupaj:	12

Zaprti so bili v krajih: Innsbruck 1, Celovec 1, Laa an der Thaya 4, Leipzig 6.

Od navedenih ujetih partizanov jih je bilo od 3. do 5. avgusta 1943 v Žirovskem vrhu ujetih 8 iz Selške doline. Tedaj je bila 7. SNOUB Franceta Prešerna izdana in obkoljena in so Nemci uspeli zajeti največje število partizanov na Gorenjskem.

VIRI IN LITERATURA

Gorenjska v borbi za svobodo, 4, Kranj 1961. — *M. Klinar*: Nemška okupacija Gorenjske (članek). — *T. Ferenc*: Predzgodovina neke »znanstvene« ustanove, Kronika št. 2/1971. — *M. Mikuž*: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga I. in II. (poglavja in odstavki o okupacijskih silah na Gorenjskem). — *I. Jan*: Dražgoše, Ljubljana 1961. — *S. Petelin-Vojko*: Med Triglavom in Trstom — zgodovina XXXI. divizije, Ljubljana 1964; isti avtor: Osvoboditev Slovenskega Primorja, Nova Gorica 1965. — Arhiv IZDG v Ljubljani: poročila obveščevalnega oddelka glavnega štaba NOV in PO Slovenije o okupacijskih silah v Sloveniji. — *C. Zupanc*: Iz dnevnika Lokačeve mame, LR 1969. — *J. Jugovic in J. Berčič*: Seznam žrtev fašističnega nasilja v loški občini, LR 1969.

Zusammenfassung

DIE OKKUPATION DES SELCATALES

Das Selcatal war vom 11. bis zum 24. April 1941 von den Italienern, von da an bis zum 7. Mai 1945 von den Deutschen besetzt.

Der Artikel beschreibt die Organisation der deutschen Verwaltung, die wichtigeren Maßnahmen der Besetzung, die Ereignisse während der militärischen Okkupation, die Festigung der Grenze, die Kämpfe der Deutschen mit den Partisanen und die gewaltsame Einschüchterung der Bevölkerung. Aus dem Selcatal stammten 11 Kriegsgefangene, ausgesiedelt wurden 17 Einzelpersonen und 8 Familien, interniert waren in italienischen Lagern 7, in deutschen 42 Einzelpersonen, zur Zwangsarbeit wurden 38 Einzelpersonen und 37 Familien verschickt, in Gefängnissen lagen 44 Einzelpersonen und 27 Familien, wogegen nur 12 Partisanen in Gefangenschaft gerieten, da sie größtenteils gleich niedergemacht wurden.